ΣΩΤ. Θ. ΛΥΡΙΤΖΗ

ΤΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΟΝ ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ ΚΑΙ Η ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ ΑΥΤΟΥ

Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ τοπωνυμίου Γαργαλιᾶνοι ἐδημοσιεύθη τελευταίως ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ εἰδικοῦ περὶ τὴν ὀνοματολογίαν ἐπιστήμονος Δ.Β. Βαγιακάκου[1]. Ἡμεῖς ἐνταῦθα θὰ προσθέσωμεν τὰς ἰδικάς μας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀπόψεις.

1. Τύπος τοῦ τοπωνυμίου εἰς ἐνικὸν καὶ πληθυντικόν.

α') Τοῦ Γαργαλιάνου: Εἶναι οὗτος ὁ ἀρχικός, γνήσιος καὶ μόνος τύπος, ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ λαϊκὸς προφορικὸς λόγος: ἐκφέρεται κατὰ γενικὴν κτητικήν, ὅταν εἰς τὴν σύνταξιν τίθεται κανονικῶς ὀνομαστικὴ ἢ γενικὴ ἢ αἰτιατικὴ ἑνὸς ὀνόματος· π.χ. «Τοῦ Γαργαλιάνου εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ Ἄγρα». «Οἱ γυναῖκες τοῦ Γαργαλιάνου ἐσάρωσαν τοὺς δρόμους γιὰ νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν Ἄγκνιου». «Ἔρχετ' ὁ Πρωτοσύγγελος, γιὰρν ἀπὸ τοῦ Γαργαλιάνου»[2].

Εἶναι συχνὴ ἡ κατὰ γενικὴν ἐκφορὰ τοπωνυμίων· συνήθως ἡ γενικὴ αὐτὴ ἀναφέρεται εἰς κάποιον κάποτε γαιοκτήμονα τῆς περιοχῆς. Ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἐκφέρονται κατὰ γενικὴν τὰ ὀνόματα τῶν χωρίων: τοῦ Ἀβραμιοῦ, τοῦ Βλάση, τοῦ Βλαχόπ(ου)λου, τοῦ dάρα, τοῦ Καλαμαρᾶ, τοῦ Καραμούσταφα, τοῦ Κατσαροῦ, τοῦ Λαδᾶ, τοῦ Κεφαλληνοῦ, τοῦ Κόκκινου, τοῦ Κοντινοῦ, τοῦ Κούβελα, τοῦ Κούρταγα, τοῦ Λαντζουνάτου, τοῦ Μελιγαλᾶ, τοῦ Μεταλληνοῦ, τοῦ Μπλεμενιάνου ἢ Πλεμενιάνου, τοῦ Μουρτάτου, τοῦ Ὀσμάναγα, τοῦ Παιδεμένου, τοῦ Ραφτόπ(ου)λου, τοῦ Ρουμανοῦ, τοῦ Σελλᾶ, τοῦ Σιάμου, τοῦ Σταματινοῦ, τοῦ Στυλιανοῦ, τοῦ Χαλβάτσου, τοῦ Χαλ(ι)κιᾶ, τοῦ Χανδρινοῦ, τοῦ Χατζῆ, τοῦ Χριστιάνου κ.ἄ.

Καὶ εἰς τὴν περιοχὴν Γαργαλιάνων τὰ ὀνόματα θέσεων: τοῦ Βόϊβοdα, τοῦ Βούχειλα, τοῦ dαβάνου, τοῦ dερβίση, τοῦ Καλαρῆ, τοῦ Κότσικα, τοῦ Κρύψα, τοῦ Μέραγα, τοῦ Μπάλου, τοῦ Μπάρλα, τοῦ Μπασίκου, τοῦ Παπαθιάνου, τῆς Πετραλέξαινας, τοῦ Σκοτωμένου, τοῦ Χασάμπαλη κ.ἄ.

Ὅταν μὲ τὴν πάροδον τῶν χρόνων ἀτονῇ ἢ λησμονῆται ἡ σχέσις, κτητικὴ ἢ ἄλλη, τοῦ τοπωνυμίου πρὸς τὸ κατὰ γενικὴν πρόσωπον, τότε ἐμφανίζονται νεώτεροι τύποι, ὅπως τὸ Κυνηγοῦ, τὸ Χανδρινοῦ, ἢ τὸ Βλαχόπουλο, τὸ Ραφτόπουλο, ἢ ὁ Μελιγαλᾶς, ὁ Μπάρλας κλπ. Ποτὲ Γαργαλιανιώτης δὲν λέγει: τὸ Γαργαλιάνου ἢ τὸ Γαργαλιᾶνο, οὔτε τὸ λαϊκὸν γλωσσικὸν αἴσθημα δέχεται τὴν ὀνομαστικὴν ὁ Γαργαλιᾶνος, ὅπως ποτὲ δὲν λέγεται τὸ Στυλιανὸ ἢ ὁ Στυλιανός, τὸ Χριστιάνο ἢ ὁ Χριστιάνος κλπ.

Ὁ Σπ. Λάμπρος γράφει: «Ὅτι αἱ τοιαῦται τοπωνυμίαι πρέπει νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἐκφερόμεναι κατὰ γενικὴν ὑπόκειται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας. Ὁ ἡμέτερος λαὸς ἔχων τελείαν συνείδησιν τῆς κτητικῆς σημασίας τῶν τοιούτων ὀνομάτων συνδέει αὐτὰ

πλειστάκις πρὸς γενικὴν τοῦ ἄρθρου, λέγων τοῦ Πέτα, τοῦ Σπάτα καὶ ὄχι τὸ Πέτα, τὸ Σπάτα»[3].

Παραθέτω παραδείγματα τοῦ τύπου τοῦ Γαργαλιάνου ἀπὸ κείμενα:

Τὴν παλαιοτέραν γραπτὴν μαρτυρίαν συναντῶμεν εἰς ἔγγραφον τοῦ ἱερατείου τοῦ τότε χωρίου ἀποσταλὲν τὸ 1698 εἰς τὸν Γενικὸν Προβλεπτὴν τοῦ Μορέως Φραγκῖσκον Grimani (Archivio Grimani), ὅπου ἀναφέρεται: «χωρίον Γαργαλιάνου... εἰς τὸ χωρίον Γαργαλιάνου εἶναι ναὸς τῆς Παναγίας»[4]. Εἰς ἔγγραφον τοῦ 1825 ἐκ Φιλιατρῶν τῶν Θ. Σκορδάκη καὶ Ἀ. Μπρουμίδη: «Πρὸς τὸν Πανευγενέστατον Κύριον Παναγιώτην Δαριώτην, Γενικὸν Φροντιστήν, Εἰς Γαργαλιάνου... Τῇ 22 Μαρτίου 1825»[5]. Εἰς αἴτησιν τῶν Γαργαλιανιωτῶν πρὸς τὸν Κυβερνήτην περὶ ἀγροτικοῦ δανείου «4 Ἰουλίου 1829 - Γαργαλιάνου»[6]. Ἐπίσης «Γαργαλιάνου» ἀναγράφεται εἰς ΦΕΚ 22/18 Δεκεμβρίου 1840, σ. 106, καὶ εἰς ΦΕΚ 57/31 Δεκεμβρίου 1854, σ. 329.

β') Τὸ Γαργαλιᾶνο: Ἐξ ὅσων γνωρίζω δὶς συναντᾶται ὁ τύπος αὐτὸς γραφεὶς ὑπὸ μὴ Γαργαλιανωτῶν· ποτὲ Γαργαλιανιώτης δὲν λέγει οὔτε γράφει «τὸ Γαργαλιᾶνο». Εἰς σημείωμα χορηγηθὲν εἰς τὸν Κ. Σάθαν καὶ γραφὲν ὑπὸ μέλους τῆς οἰκογενείας Μπενάκη ἀναφέρεται σχετικῶς μὲ κτήματα αὐτῆς: «...ἦλθε φιρμάνι μὲ τὸν μουβελὲ καὶ τὰ χάρισαν εἰς τὴν φαμιλιάν του, ὁποῦ βρίσκονται εἰς τὸ Γαργαλιᾶνο»[7]. Εἰς ἐπιστολὴν σταλεῖσαν ἐκ Πετρουπόλεως τὸ 1795 ἀπὸ τὸν Ἰωάννην ἢ Ἀναγνώστην Ἀνδριανόπουλον πρὸς τὸν ἐν Γαργαλιάνοις ἀδελφόν του Πρωτοσύγκελλον Ἄνθιμον γράφεται «εἰς χωρίον Γαργαλιᾶνο»[8], ἀλλ' ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ σχεδὸν ἀγραμμάτου ἀποστολέως ὑπὸ ἄλλου, ἀνδρὸς λογίου καὶ μὴ Γαργαλιανιώτου, ὁ ὁποῖος ἔτσι θὰ ἔγραφεν τὴν ἐκ τῆς συντάξεως τοῦ λόγου ἀπαιτουμένην αἰτιατικὴν ἑνὸς δευτεροκλίτου ὀνόματος. Ὁ Δ.Β. ἀναφέρει τύπους «Γαργαλιάνῳ» καὶ «Γαργαλιᾶνον» εἰς ἔγγραφα τῆς Ἐπαναστάσεως γραφέντας ὑπὸ τοῦ ἀσκοῦντος τὴν γραμματείαν ὑπαλλήλου ὡς ἀνήκοντας εἰς τὸν τύπον «τὸ Γαργαλιᾶνο»[9], ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται ὁ ὑπάλληλος ἐκεῖνος νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν ὀνομαστικὴν «ὁ Γαργαλιᾶνος» κατὰ τὰ ὁ Μελιγαλᾶς, ὁ Μπάρλας κ.τ.ὅ.

γ') Gargaliano ἢ Gargagliano: Αὐτὸν τὸν τύπον ἔχουν ξένα κείμενα τοῦ 17ου, 18ου καὶ 19ου αἰῶνος, ὡς καὶ ξένοι χάρται τῆς Ἑλλάδος τοῦ 19ου αἰῶνος, π.χ. εἰς ἀπογραφὴν τοῦ νομοῦ Μεθώνης ἐπὶ Βενετῶν τὸ 1689[10]. Εἰς Κατάστιχον τοῦ Ἀρχείου Nanni τὸ 1700[11]. Εἰς τὰ ἔργα τῶν G. Alberghetti (1704), X. Scrofani πίνακες (1795), F.C.H.L. Pouqueville (1805, 1821 καὶ 1824)[12], W. Gell (1817 καὶ 1823), W.M. Leake (1830), F. Aldenhoven (1841), J.A. Buchon (1843), E. Curtius (1852), G. di Collegno (1857)[13]. Εἰς τοὺς τόμους τῆς Γαλλικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἀποστολῆς Expédition scientifique de Morée καὶ εἰς τοὺς ἐν αὐτοῖς πίνακας καὶ χάρτας (1833-1838). Εἰς τὸν χάρτην τοῦ J.D. Barbié du Bocage (1821)[14]. Οὐδεὶς ξένος γράφει Gargalianou ἢ Gargalianu, ἐνῷ εἰς τὴν ἀπογραφὴν τῶν Ἑνετῶν καὶ τοῦ Pouqueville, καὶ ἀλλαχοῦ, ἄλλα ἀνάλογα τοπωνύμια ἀναφέρονται ὀρθῶς, π.χ. τὰ τριφυλιακὰ χωρία Christianu, Lanzonatu[15], Christianou, Lanzonatou, Bléménianou[16].

δ') Οἱ Γαργαλιᾶνοι: Ὁ τύπος οὗτος ἐμφανίζεται κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἴσως ζήλῳ τῶν λογίων, συνυπάρχει μὲ τὸν λαϊκὸν Γαργαλιάνου σχεδὸν μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 19ου αἰῶνος, καὶ τέλος ἐπικρατεῖ εἰς τὴν λεγομένην καθαρεύουσαν γλῶσσαν· π.χ. εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Γ. Κουντουριώτου πρὸς τὸν ἀδελφόν του Λάζαρον μὲ χρονολογίαν «27 Μαρτίου 1825 ἀπὸ Τριπολιτζὰν» γράφεται «εἰς τοῦ Γαργαλιά-

νου»[17], καὶ εἰς ἄλλην τοῦ ἰδίου μὲ χρονολογίαν «29 Ἀπριλίου 1825 ἐκ τοῦ πλοίου ὁ Λυκοῦργος» γράφεται «κατὰ τὴν Πρώτην καὶ τοὺς Γαργαλιάνους»[18]. Ὁ Ἀ. Φραντζῆς γράφει «εἰς τοὺς Γαργαλιάνους»[19] καὶ «οἱ κάτοικοι τῶν Κωμοπόλεων... Γαργαλιάνου»[20]. Εἰς πιστοποιητικὸν τοῦ Γαργαλιανιώτου ἀγωνιστοῦ Διονυσίου ἢ Νιονιοῦ Ἀγαπηνοῦ ὑπογραφόμενον ὑπὸ τῶν Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνη, Δ. Πλαπούτα καὶ Κ. Δεληγιάννη «ἐν Καρυταίνῃ τὴν 12 Ἰουνίου 1844» ἀναγράφεται «Ὁ Κ. Νιονιὸς Ἀγαπηνὸς ἐκ Γαργαλιάνων». Εἰς ἄλλο πιστοποιητικὸν τοῦ ἰδίου ὑπογραφόμενον ὑπὸ τοῦ Ἀ. Παπατσώρη «ἐν Γαργαλιάνοις τῇ 9 9βρίου 1846» ἀναγράφεται «Διονύσιος Ἀγαπηνὸς κάτοικος τοῦ χωρίου Γαργαλιάνου»[21]. Εἰς σημείωσιν τοῦ Τερτσέτη «Ἀλέξιος Λουκόπουλος, ἀπὸ τὴν κωμόπολη Γαργαλιάνου, ἐμπορεύετο εἰς Ζάκυνθον... Ζῆ ἰδιωτεύων εἰς Γαργαλιάνους»[22].

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω καὶ τὸ παλαιὸν δημοτικὸν τραγούδι, ποὺ μοῦ ἀνεκοίνωσε προφορικῶς ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλός μου Ν.Α. Βέης, πρέπει νὰ λέγῃ «Μάϊδε στὴ Πάτρα ἀγάπησα, μάϊδε στοῦ Γαργαλιάνου...», καὶ ὄχι «στοὺς Γαργαλιάνους». Ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 χρησιμοποιοῦνται καὶ εἰς τὸν πληθυντικὸν καὶ ἄλλα τοπωνύμια, π.χ. Πλεμενιᾶνοι (τοῦ Πλεμενιάνου), Χριστιάνοι (τοῦ Χριστιάνου) κλπ. Εἰς μερικὰ τοπωνύμια παρατηρεῖται παράλληλος χρῆσις καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν, π.χ. τὰ μεσσηνιακὰ Χώρα - Χῶρες, Κρεμμύδι - Κρεμμύδια, τὸ τοπωνύμιον Πάτρα - Πάτραι[23] κ.ἄ.

Εἰς τὴν ξένην γραμματείαν συναντῶμεν μόνον μίαν φορὰν τὸν τύπον Gargagliani εἰς τὸ ἀμέθοδον ἔργον τοῦ Βενετοῦ Pier' Antonio Pacifico, Breve descrizzione corografica del Peloponneso ὁ Morea, Venezia 1700, σ. 93. Τὸ ἔργον αὐτὸ εἶναι διασκευὴ καὶ συντόμευσις (breve) τοῦ ἐκδοθέντος τὸ 1686 διμεροῦς ἔργου τοῦ ἰδίου Discrizione delle provincie che formano la tanto decantata penisola della Morea μὲ τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνόματός του D(on) P(iero) A(ntonio) P(acifico)[24]. Ὁ Pacifico ἀναφέρει καὶ ἄλλα τοπωνύμια μὲ κατάληξιν εἰς -i ἐσφαλμένην, π.χ. εἰς τὰς σελίδας 93 καὶ 94 τὰ τριφυλιακὰ χωρία: Πλεμενιάνου - Plemeniami, Βρύσες - Vrissi, Στασιὸ - Stassi, Λαντζουνάτου - Lanzonatti, Παιδεμένου - Pedhemenei κλπ.

Ἑπομένως τὸ Γαργαλιᾶνοι τῆς καθαρευούσης, ὡς μεταγενέστερος τύπος, δὲν «ἐσχηματίσθη ἐξ ὀνόματος οἰκογενειακοῦ —γενιᾶς— ἡ ὁποία κατῴκησεν ἐκεῖ, ἔχουσα τὸ σχετικὸν ἐπώνυμον», ὡς δέχεται ὁ Δ.Β.[25]. Δηλαδὴ δὲν ἐσχηματίσθη κατὰ τὰ εἰς «ιᾶνοι τοπωνύμια, ὅπως Βουτιᾶνοι (Δυτ. Μάνη), Καλημεριᾶνοι (Εὔβοια) κλπ.

ε') Gurgulia ἢ Curguglia: Εἰς τοὺς παλαιοὺς ἐνετικοὺς χάρτας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς σημερινῆς πόλεως ἢ ἐπὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς σημειοῦται τὸ τοπωνύμιον αὐτὸ[26] ἀκαθορίστου γένους, ἀριθμοῦ καὶ τονισμοῦ.

Τὸ Gurgulia ἀναγράφεται τὸ πρῶτον καὶ ἐπὶ δύο θέσεων[26] τῆς περιοχῆς Γαργαλιάνων εἰς τὸν χάρτην Descritione dela geografia moderna detutta la Gretia... Opera de Giac. di Castaldi Cosmografo, in Venetia, δημοσιευθέντα τὸ πρῶτον καθ' ἑαυτὸν ἴσως τὸ 1545[27]. Ὁ πολυτιμότατος καὶ σπανιώτατος αὐτὸς χάρτης ἐπανεξεδόθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Gastaldi ἢ Gastaldo (voce longobardo) τὸ 1547. Τὸ 1570 καὶ τὸ 1573 τὸν ἐπανεξέδωσεν ὁ Βέλγος γεωγράφος A. Ortelius μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Iacobo Gastaldo pedemontano auctore, Graeciae Universae secundum hodiernum situm Neoterica Descriptio.

Τὸν τελευταῖον αὐτὸν χάρτην τοῦ 1573 ἀνετύπωσεν ὁ Κ. Σπανὸς τὸ 1977. Τὸν

χάρτην τῆς Ἑλλάδος τοῦ Gastaldi ἐξέδωσε τὸ 1974 ὁ ὁλλανδικὸς ἐκδοτικὸς ὀργανισμὸς Time - Life Books, Amsterdam - Nederland.

Τὸ Gurgulia συναντῶμεν εἰς χάρτην τοῦ Μορέως, τὸν ὁποῖον ἐξέδωσεν ὁ Φλαμανδὸς γεωγράφος G. Mercator τὸ 1568 (Morea Coloured). Τοῦ Mercator χάρτην τῆς Ἑλλάδος μὲ ἐπιγραφὴν Map of Greece by G. Mercator, 1590, Paris, ἐναποκείμενον εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων, ἀνετύπωσε τὸ 1972 ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἔκδοσιν «Ἑλληνικὴ Ἐμπορικὴ Ναυτιλία». Εἰς αὐτὸν σημειώνεται δύο φορὰς τὸ Gurgulia εἰς τὴν περιοχὴν Γαργαλιάνων· γράφει σχετικῶς ἡ Γαλλικὴ Ἐπιστημονικὴ Ἀποστολὴ «Dans Mercator il est en double - emploi, d'abord à peu à sa place (ἐνν. τῶν Γαργαλιάνων), puis beaucoup plus au nord et près d'Arcadia»[28].

Τὸ Gurgulia σημειοῦται ἐπὶ τῆς περιοχῆς Γαργαλιάνων εἰς χάρτην τοῦ 1620 τοῦ Ἰταλοῦ λογίου Th. Porcacchi μὲ ἐπιγραφὴν L'Isole piu famosa del modo descritte da Thomaso Porcacchi Dacastiglione Arretino e intugliate da Giralomo Porro con nova aggionta dedicate... εἰς ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ - Morea Appresso Paolo et Francesco Galignani fratelli, libro secondo, in Padova MDCXX. Ὁ χάρτης αὐτὸς τοῦ 1620 εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐπανειλημμένας ἐκδόσεις, ποὺ ἠκολούθησαν τὴν πρώτην, γενομένην τὸ 1572 ἐν Βενετίᾳ δηλαδὴ τῶν ἐτῶν 1590, 1605, 1610, 1620 καὶ 1686.

Ὁ κοσμογράφος τῆς Βενετίας Vincenzo Coronelli σημειώνει ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν Γαργαλιάνων τὸ 1696 Pelane hod. Gurguglia εἰς χάρτην τοῦ Μορέως παρεντεθειμένον εἰς τὰς σελίδας 186-187 τοῦ ἔργου του Isolario dell'Atlante Veneto del P. Coronelli, parte I, In Venetia. Τὴν πληροφορίαν αὐτὴν ἐπαναλαμβάνει ἡ Γαλλικὴ Ἀποστολὴ «Ce lieu est indiqué sur les premières mappes de Morée sous le nom de Gurgulia, écrit Gurgulia olim Pelane sur une carte de 1685»[29]. Τὴν ἰδίαν πληροφορίαν ἀντιγράφει ἀπὸ τὴν Expédition τῶν Γάλλων τὸ 1841 ὁ F. Aldenhoven[30]. Ἡ ἔναρξις τοῦ βενετοτουρκικοῦ πολέμου τὸ 1684 καὶ ἡ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Βενετῶν προεκάλεσε τὸ γενικὸν ἐνδιαφέρον τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἐκδοθὲν τότε βιβλίον τοῦ Coronelli περιγράφον εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν τὴν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν τοῦ Μορέως ἐσημείωσε 12 διαδοχικὰς ἐκδόσεις εἰς διαφόρους γλώσσας. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1685 καὶ 1696 ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Coronelli ἐξεδόθησαν 400 χάρται. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι τὴν γεωγραφικὴν αὐτὴν πληροφορίαν ἢ ἀντέγραψεν ἡ Γαλλικὴ Ἀποστολὴ ἀπὸ χάρτην τοῦ Coronelli ἢ κοινὴ εἶναι ἡ πηγὴ ἀμφοτέρων.

Ἐξεθέσαμεν, κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν μαρτυρίας, τὴν ἀναγραφὴν τοῦ ὑπὸ μελέτην τοπωνυμίου Gurgulia ἐπὶ παλαιῶν χαρτῶν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ἐπὶ κειμένου μόνον μίαν φορὰν ἀναγράφεται τοῦτο, δηλαδὴ τὸ 1684 εἰς τὴν σελίδα 54 τοῦ ἔργου τοῦ Ἰταλοῦ συγγραφέως Girolamo Albrizzi[31], Essatta notitia del Peloponneso Volgarmente penisola de la morea... (Dall anno 1684)... Venetia M.DC.LXXXVII, μὲ τὴν αἰνιγματικὴν τοποθέτησιν Gurgulia à Capo Iardan. Τέλος ὁ Γάλλος δημοσιογράφος καὶ ἱστορικὸς René Puaux, ὁ ὁποῖος ἐπέρασεν ἀπὸ τοὺς Γαργαλιάνους τὸ 1930 κατευθυνόμενος πρὸς Πύλον, ἔχων ὑπ' ὄψιν τὸ ἔργον τῆς Γαλλικῆς Ἀποστολῆς, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου του, γράφει «Nous roulons vers Gargaliano, que les vieilles cartes de Morée orthographiaient Gurgulia»[32].

Εἰς παλαιοτέραν μελέτην μου ὑπεστήριξα, ὅτι τὸ Gurgulia εἶναι παραφθορὰ τοῦ τοπωνυμίου Γαργαλιάνου[33]. Ἀποδεικνύεται τοῦτο ἐκ τῶν κάτωθι:

1) Τὰ τοπωνύμια Gurgulia καὶ Gargaliano (ὅπως τὸ γράφουν οἱ ξένοι) εἶναι κά-

πως ὁμόηχα καὶ τὸ γράμμα α τοῦ δευτέρου εὐκόλως κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν ἢ μεταγραφὴν ἠδύνατο ἐκ τοῦ χειρογράφου νὰ ἀναγνωσθῇ ὡς u. Εἶναι γνωστὴ ἡ παραφθορὰ ἑλληνικῶν τοπωνυμίων ὑπὸ τῶν ξένων, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουν τὴν γλῶσσαν. Πρόχειρον παράδειγμα φέρω τὸ ὄνομα τῆς μεσσηνιακῆς νησίδος Πρώτης, τὸ ὁποῖον ἀναγράφεται ὑπὸ τῶν ξένων εἰς γεωγραφικὰ κείμενα, χάρτας, πορτολάνους (λιμενοδείκτας) κλπ. Proti, Proté, Prote, Prode, Prode, Proude, Pruodo, Pródano, Protano, Prodono, Pródeno, Prodino[34]. Σύγχρονοι ξένοι συγγραφεῖς μεταμορφώνουν τὰ ἑλληνικὰ τοπωνύμια, ὅπως ὁ Γάλλος René Puaux γράφει τὸ σημερινὸν Γαργαλιᾶνοι Gargalidès[35].

2) Ὁ Ortelius καὶ ὁ Coronelli σημειώνουν εἰς τοὺς χάρτας των τὸ Gurgulia, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρουν αὐτὸ οὔτε ὁ πρῶτος εἰς τὸν θησαυρόν του οὔτε ὁ δεύτερος εἰς τὰς ἐκδόσεις του περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς γεωγραφίας τοῦ Μορέως, τὰς γνωστὰς μὲ τὸ ὄνομα «Μορέας». Ἐκ τῶν δύο πρώτων χαρτῶν, ποὺ ἀναφέρουν τὸ Gurgulia, ὁ δεύτερος, ὁ τοῦ Mercator, ἀντιγράφων τὸν προηγούμενον τοῦ Gastaldi, ἀναγράφει, ὅπως καὶ ἐκεῖνος, τὸ τοπωνύμιον αὐτὸ ἐπὶ δύο θέσεων τῆς περιοχῆς Γαργαλιάνων. Ἡ ἐπανάληψις αὐτὴ τῆς ἐπὶ τῶν μνημονευθέντων χαρτῶν διπλῆς ἀναγραφῆς τοῦ Gurgulia καὶ ἡ ἀπουσία τοῦ τοπωνυμίου αὐτοῦ ἀπὸ τὰ γεωγραφικὰ κείμενα τοῦ Ὀρτελίου καὶ τοῦ Coronelli ἀποδεικνύουν (argumentum ex silentio), ὅτι μία καὶ μόνη εἶναι ἡ τοῦ Gurgulia μνεία, δηλαδὴ ἡ ὑπὸ τοῦ Gastaldi ἀναγραφή του.

3) Οὐδεμία ἀπόδειξις ὑπάρχει, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς σημερινῆς πόλεως προχωρεῖ εἰς χρονικὸν βάθος πέραν τῆς Τουρκοκρατίας. Ὡς ἀνεφέραμεν προηγουμένως, εἰς τὸ Ἀρχεῖον Grimani καὶ εἰς ἔγγραφον τοῦ 1698 ἀναγράφεται «Εἰς τὸ χωρίον Γαργαλιάνου εἶναι ναὸς τῆς Παναγίας...» καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρονται εἰς τοὺς Γαργαλιάνους καὶ εἰς τὴν περιοχὴν των 23 ἐκκλησίαι, ἐκ τῶν ὁποίων 15 «χαλασμένες»[36].

Ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἔγγραφον αὐτὸ ναὸς τῆς Παναγίας εἶναι ὁ μητροπολιτικὸς τῆς σημερινῆς πόλεως διαστάσεων 26,45 × 10,90 = 288,30 τ.μ. Τὸ δάπεδόν του εὑρίσκεται κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς κατὰ τὸ 1/3 τοῦ ἐσωτερικοῦ ὕψους του. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἄφηνον τοὺς χριστιανοὺς νὰ ὑψώνουν πολὺ τὰς ἐκκλησίας των καὶ διὰ τοῦτο αὐτοὶ ἐπροχώρησαν εἰς βάθος. Διὰ νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς εἰς τοὺς μεγάλους χριστιανικοὺς ναούς, τοὺς κτισθέντας ἐπὶ τουρκοκρατίας, θὰ καταβῇ μερικὰ σκαλιά. Τοιοῦτος ἐπὶ παραδείγματι ναὸς εἶναι εἰς τὸ Μοναστήριον τῆς Μακεδονίας ὁ μεγάλος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Τὸ μέγεθος τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀναφερομένων τὸ 1698 ἐκκλησιῶν φανερώνουν τὴν ἀκμὴν τοῦ τότε χωρίου, ἡ ὁποία ἔχει βεβαίως τὴν ἀρχήν της εἰς προηγουμένους τοῦ 1698 χρόνους, εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἀναχθῇ καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ τοπωνυμίου Γαργαλιάνου, τὸ ὁποῖον τὸ ἔτος 1698, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ πρῶτον μαρτυρεῖται, ἔχει βεβαίως κάποιαν ἡλικίαν. Ἑπομένως τὸ μεσολαβοῦν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1545 (πρώτη μαρτυρία τοῦ Gurgulia) καὶ τοῦ 1698 (πρώτη μαρτυρία τοῦ Γαργαλιάνου) χρονικὸν διάστημα τῶν 103 ἐτῶν, πολὺ μειωμένον, δὲν δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν κατὰ τὴν διάρκειάν του λήθην τοῦ ὑποτιθεμένου παλαιοῦ τύπου Gurgulia.

Ἂς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὴν πληροφορίαν τοῦ Albrizzi (1684) «Gurgulia à Capo Jardan». Τὸ Gurgulia τοῦτο εἶναι προφανῶς δάνειον ἀπὸ παλαιότερον χάρτην, ἀφοῦ τὸ 1698, μετὰ 14 δηλαδὴ ἔτη, ἔχομεν τὴν πρώτην μαρτυρίαν τοῦ Γαργαλιάνου, τὸ δὲ C. Jardan εἶναι τὸ ἀρχαῖον ἀκρωτήριον Ἰχθῦς, τώρα Κατάκολον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη

ΦΙΛΙΑΤΡΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ
ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΦΙΛΙΑΤΡΙΝΩΝ Η "ΕΡΑΝΗ,,

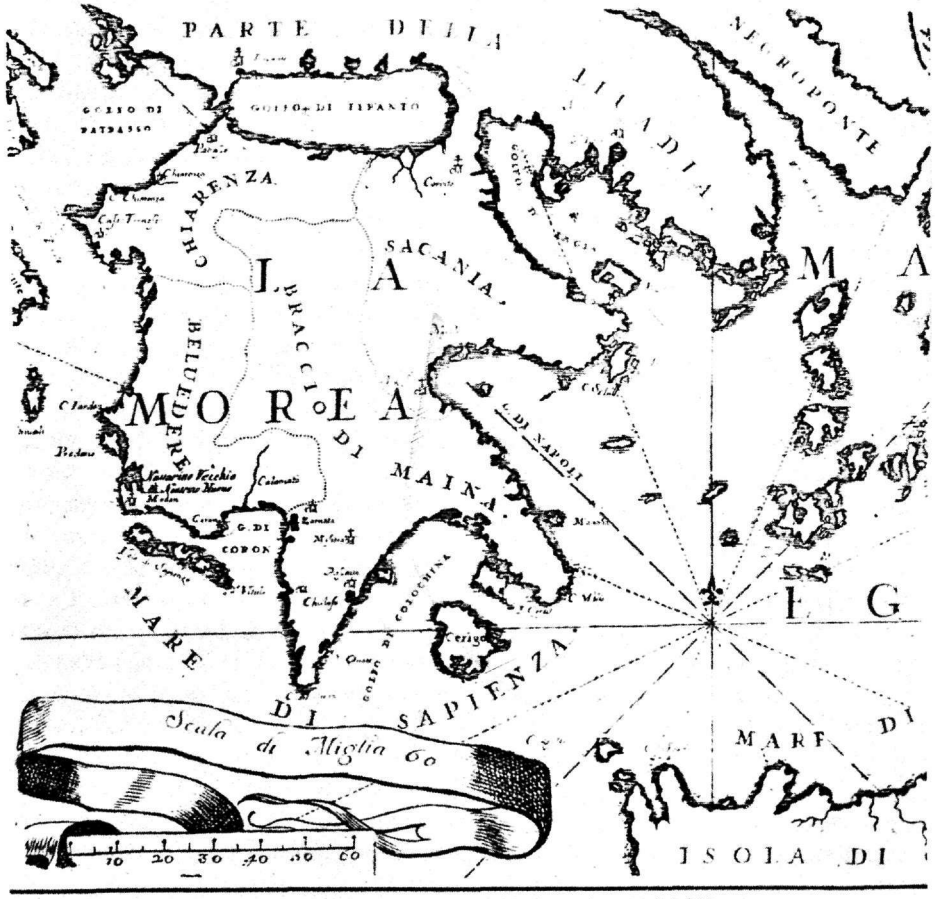

ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΝ ΙΑΡΔΑΝΟΣ ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ
(Ἐξήγησιν τοῦ ἀνωτέρω χάρτου τοῦ Ἐνετοῦ M. Coronelli (1687) βλέπε σελ. 151).

τὸ πρῶτον μὲ τὸν γαλλίζοντα αὐτὸν τύπον ὑπὸ τοῦ Γάλλου Φραγκισκανοῦ μοναχοῦ καὶ κοσμογράφου André Thevet d Angoulesme (16ος αἰ.) ἑνὸς τῶν συγγραφέων, εἰς τοὺς ὁποίους παραπέμπτουν οἱ Ἰταλοὶ περιηγηταὶ τοῦ 17ου αἰ. Ὠνομάσθη Jardan ἐκ τοῦ ἐκεῖ πλησίον ἐκβάλλοντος ποταμοῦ Ἰορδάνου, ποὺ τώρα λέγεται Βωβὸ ποτάμι ἢ Ποτάμι τῆς Κυρᾶς. Γράφει ὁ Ortelius: ICHTYS ἰχθύς, Peloponnesi promontorium Ptolemaeo: Iardan vocari, dicit Theuetus»[37]. Μερικὰ ἀκρωτήρια παίρνουν τὸ ὄνομά των ἀπὸ γειτονικὰ τοπωνύμια ἢ ὑπὸ μορφὴν ἐπιθέτου (Κυπαρίσσιον ἄκρον) ἢ ὑπὸ μορφὴν οὐσιαστικοῦ (Φειὰ ἄκρα). Πῶς ὅμως ὁ Albrizzi μετέθεσε τόσον μακρὰν τὸ Gurgulia;

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔργου τοῦ Coronelli: Memorie istoriogeografiche della Morea riaquistata dall'armi Venete, del Regno di Negroponte..., Venezia 1687, ὑπάρχει χάρτης τοῦ Μορέως, ὅπου σημειοῦται C. Iardan ὀρθῶς μὲν ἔναντι τῶν Στροφάδων (Strivali), ἐσφαλμένως δὲ ὀλίγον βορείως τῆς Πρώτης (Prodano). Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν θέσιν παλαιότεροι χάρται ἐσημείουν Gurgulia, ἀλλ' εἰς τὸν χάρτην αὐτὸν τοῦ Coronelli ἡ τοπογραφία δὲν εἶναι ἀκριβής. Παρεσύρθη λοιπὸν ἕνεκα τούτου ὁ γυμνασιάρχης Π. Παπαχριστόπουλος καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικὸν «Φιλιατρὰ» ἄρθρον μὲ ἐπιγραφήν: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ, CAPO JARDAN, ΑΚΡΩΤΗΡΙΟΝ ΙΑΡΔΑΝΟΣ ΦΙΛΙΑΤΡΩΝ, Ο ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΣΕΩΣ ΤΟΥ[38]. Ὁ Π.Π. καθορίζει καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀκρωτηρίου Iardan εἰς τὴν παραλίαν τῶν Φιλιατρῶν, ὅπου τὸ τοπωνύμιον Μαμουκαλιὰ ἢ Βίγλα τῆς Στεκούλας. Σημειωτέον, ὅτι ὁ Coronelli εἰς τὸν χάρτην του αὐτὸν σημειώνει ἀμέσως κάτωθι τῆς λ. Iardan μὲ ἀμυδρὰ γράμματα Ichtus. Εἰς τοὺς ἄλλους χάρτας του ὁ Coronelli ἀποκαθιστᾶ τὸ C. Iardan εἰς τὴν βορειοτέραν θέσιν του, ὑπογράφει ὅμως πάντοτε Ichtus. Εἰς τὸ κείμενον καὶ τοῦ βιβλίου του αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων τῆς σειρᾶς «Μορέας» ὁ Coronelli διασαφεῖ πάντοτε, ὅτι C. Iardan εἶναι τὸ ἀρχαῖον ἀκρωτήριον Ichtus. Ὁ Ἰταλὸς περιηγητὴς Fr. Piacenza Napolitano, σύγχρονος τοῦ Coronelli, ἀπαριθμῶν τὰ ἀκρωτήρια τοῦ Μορέως γράφει: Il quinto è il Promontorio Hychthys E. ò Ichthys, così da Tolomeo, si come Iardan dal Thevéto[38α]. Ὁ Albrizzi μεταθέτει τὸ 1684 τὸ Gurgulia ἀπὸ τὴν περιοχὴν Γαργαλιάνων εἰς τὸ C. Jardan, καὶ μετὰ πάροδον 300 ἐτῶν ὁ Π.Π. μεταθέτει τὸ C. Jardan πλησίον τῆς περιοχῆς ἐκείνης, ὁμολογεῖ ὅμως εἰς τὴν δευτέραν σελίδα τοῦ ἄρθρου του, ὅτι «Ἀσφαλῶς οἱ περισσότεροι τῶν ἀναγνωστῶν μας διὰ πρώτην φορὰν θὰ πληροφοροῦνται τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς ἀκρωτηρίου —καθοριζομένου ἱστορικῶς— εἰς τὴν περιοχὴν Φιλιατρῶν». Ἀκολούθως ὁ γυμνασιάρχης Ν. Λυκούρεσις ἀμφισβητῶν γράφει εἰς τὸ ἴδιον περιοδικόν «...πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ. Ἐὰν τὸ ὑποδεικνυόμενον ὑπὸ τοῦ κ. Παπαχριστοπούλου ἀκρωτήριον —Βίγλα τῆς Στεκούλας— ταυτίζεται γεωγραφικῶς πρὸς τὸ C. Jardan»[39]. Καὶ ὁ Δ. Βαγιακάκος παρεσύρθη ἀπὸ τὴν γεωγραφικὴν τερατολογίαν τοῦ Παπαχριστοπούλου καὶ γράφει «Κατὰ τὸν Πτολεμαῖον (111, 14, 31) ὁ κόλπος οὗτος καλεῖται Χελωνίτης ἢ Χελωνάτας καὶ ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριον Τορνέζε (Ἰχθὺς - Κατάκωλον) ἕως τὸ ἀκρωτήριον Ἰάρδανος (παρὰ τὴν θάλασσαν τῶν Φιλιατρῶν εἰς τὴν θέσιν Βίγλαν ἢ Βίγκλαν τῆς Στεκούλας)[40]. Συμπεραίνομεν λοιπόν, ὅτι ὁ Albrizzi εἶχεν ὑπ' ὄψιν του τὸν χάρτην αὐτὸν τοῦ Coronelli, ὅταν ἔγραφεν εἰς τὸ βιβλίον του «Gurgulia à Capo Jardan».

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ χάρται τῆς Ἑλλάδος, ποὺ ἐκδίδονται καὶ ἐπανεκδίδονται, βασίζονται εἰς ἰταλικοὺς χάρτας τοῦ 16ου αἰῶνος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀντιγράφουν καὶ μεταγράφουν ἑλληνικὰ τοπωνύμια· συμπεραίνω λοιπόν, ὅτι ἡ ἀναγραφὴ τοῦ Gurgulia

οὐσιαστικῶς εἶναι μία καὶ μόνη, ἡ ἐπὶ τοῦ χάρτου τοῦ Gastaldi (1545), αἱ δὲ μεταγενέστεραι εἶναι ἐξ ἀντιγραφῆς ἀπὸ τὴν κοινὴν καὶ ἀρχικὴν ἐκείνην πηγήν.

Περίεργον εἶναι, ὅτι ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μελέτιος Μήτρου εἰς τὴν Γεωγραφίαν του, ἐκδοθεῖσαν τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ τὸ 1728, δὲν ἀναφέρει τὸ Gurgulia καίτοι τὸ κείμενόν του εἶχε συντάξει εἰς τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος· οὔτε τὸ τοπωνύμιον Γαργαλιάνου ἀναφέρει, καίτοι τὸ 1701 εἶχε περιοδεύσει εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς πατριαρχικὸς ἔξαρχος καὶ ἐπίσκοπος διὰ νὰ συνάξῃ τὰ πατριαρχικὰ δικαιώματα.

Οἱ παλαιοὶ χάρται εἶναι ἀτελεῖς. Ὁ πρῶτος ἀκριβὴς χάρτης τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ ἐκπονηθεὶς τὸ 1805 ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου περιηγητοῦ W.M. Leake καὶ δημοσιευθεὶς τὸ 1930, ὁ πρῶτος δὲ λεπτομερὴς ἐπιστημονικὸς γεωφυσικὸς καὶ πολιτικὸς χάρτης τῆς χερσονήσου, διὰ τὴν ἐκπόνησιν τοῦ ὁποίου ἐγένετο ὁ πρῶτος τριγωνισμὸς αὐτῆς, εἶναι ὁ συνταχθεὶς ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἀποστολῆς (Trangulation et levées de la Grèce par l'État-Major Français 1830-1835, τόμ. 3. Parties de la Méssenie et du Magne, Feuille 1).

στ') Gargagliana: Τὸν ξένον αὐτὸν τύπον, ἀκαθορίστου γένους ἀριθμοῦ καὶ τονισμοῦ, συναντῶμεν εἰς τὸ ἔργον Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce 1797-1798, redigé par un des professeurs du prytanée, London 1800, vol. I σσ. 154 καὶ 182, vol. II σσ. 112 καὶ 113.

Τὸ τοπωνύμιον εἶναι λανθασμένον, διότι δὲν χρησιμοποιεῖται οὔτε ἐχρησιμοποιήθη ποτέ, ἀφοῦ ἐξ οὐδεμιᾶς ἄλλης παλαιᾶς πηγῆς μαρτυρεῖται. Ἡ συνήχησις τῶν τοπωνυμίων Γαργαλιάνου - Gargagliana συνηγορεῖ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ξένου συγγραφέως παραφθορὰν αὐτοῦ. Οἱ ξένοι κακῶς ἀκούουν καὶ κακῶς γράφουν τὰ ἑλληνικὰ τοπωνύμια, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουν τὴν γλῶσσαν. Καὶ σύγχρονοι συγγραφεῖς ὑπέπεσαν εἰς τὸ ἴδιον λάθος. Εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ὁλλανδοῦ ἀρχαιολόγου S.H.W. Strid, De inscriptionibus in insula Prote, «Mnemosyne», Bibliotheca philologica Batava, Lipsiae 1904, σε. 362, ἡ σημερινὴ πόλις γράφεται ὀξυτόνως Gargaglianá. Εἴπομεν προηγουμένως, ὅτι ὁ René Puaux γράφει τὸ τοπωνύμιον Gargalidès. Ἀναλόγους παραφθορὰς ἑλληνικῶν τοπωνυμίων συναντῶμεν εἰς παλαιὰ ξένα κείμενα, π.χ. ἔγγραφον τοῦ 13ου αἰῶνος γράφεται Gardicia[41] (Γαρδίκι). Ὁ Pacifico εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον του καὶ εἰς τὴν σελίδα 93 γράφει Christiana (Χριστιάνου) καὶ εἰς τὴν σελίδα 110 Gastu na (Γαστούνη). Ὁ Pouqueville γράφει La Longovarda[42] (Λαγγούβαρδος) κλπ. Ὑπάρχουν βεβαίως τοπωνύμια Ὁμαλοὶ (συνοικισμὸς ἐν Κερκύρᾳ) — Μαλὰ (ὀροπέδιον ἐπὶ τοῦ Αἴνου ἐν Κεφαλληνίᾳ), Πλεμενιᾶνοι (Τριφυλία) — Πλεμενιανὰ (Σέλινον), Χριστιᾶνοι (Τριφυλία) — Χριστιανὰ (Θήρα), ἀλλὰ (Γαργαλιᾶνοι) — Γαργαλιανὰ δὲν ὑπάρχουν.

Ἀποδεχόμενοι ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων, ὅτι ὁ μόνος ἀρχικὸς τύπος τοῦ τοπωνυμίου Γαργαλιᾶνοι εἶναι «τοῦ Γαργαλιάνου», θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐτυμολογικὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ.

2. Ἐτυμολογία

Τὸ 1921 ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας Παῦλος Καρολίδης ἐφιλοξενήθη εἰς τοὺς Γαργαλιάνους· ἐρωτηθεὶς τότε ἀπήντησεν, ὅτι πιθανὸν τὸ τοπωνύμιον Γαργαλιᾶνοι

νὰ προέρχεται ἀπὸ ὄνομα Γάργαλος ἢ Γαργαλιᾶνος[43]. Ἔκτοτε οἱ κάτωθι ἀσχοληθέντες μὲ τὸ θέμα τοῦτο ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἰδίαν ἢ σχεδὸν τὴν ἰδίαν ἐτυμολογίαν:[44]

Δημ. Γεωργακᾶς: «...καὶ Γαργαλιᾶνοι ἐν Μεσσηνίᾳ (ἐπών. Γαργάλης, ἐν Καλάμαις νῦν Γαργαλίδης»[45] καὶ «Μπλεμενιᾶνοι ἐξ οἰκογενειακοῦ ὀνόματος Μπλεμενιᾶνος παρὰ τὸ ἐπώνυμον Μπλεμένος (οὕτως ἐν Μεσσήνῃ), καθ' ἃ καὶ Γαργαλιᾶνοι ἐν Τριφυλίᾳ (Γαργάλης)»[46].

Φ. Κομπορόζος: «Γαργαλιᾶνοι. Ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο Γάργαλης»[47].

Δ. Βαγιακάκος: «Οὕτω, οἱ ἐκ τοῦ Ἀντωνίου καταγόμενοι καλοῦνται Ἀντωνιᾶνοι..., Γαργάλη (-Γαργαλὲ - Γαργαλάκου) - Γαργαλιᾶνοι»[48]. «Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω νομίζω ὅτι τὸ τοπων. Γαργαλιᾶνοι ἐσχηματίσθη ἐξ ὀνόματος οἰκογενείας —γενιᾶς— ἡ ὁποία κατῴκησεν ἐκεῖ, ἔχουσα τὸ σχετικὸν ἐπώνυμον»[49].

Εἴπομεν προηγουμένως, ὅτι ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ τοπωνυμίου εἶναι: τοῦ Γαργαλιάνου. Ἑπομένως ὀνοματοδότης εἶναι κάποιος Γαργαλιᾶνος κάτοχος τῆς περιοχῆς. Τὸ Γαργαλιᾶνος παράγεται προφανῶς ἐξ ἄλλου ὀνόματος, τοῦ Γάργαλος, μὲ προσθήκην τῆς καταλήξεως -ιᾶνος, ἡ ὁποία εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν σημαίνει καταγωγήν. Ἐδῶ μᾶς βοηθοῦν δύο λεξικογράφοι διὰ νὰ συνεχίσωμεν τὴν ἐτυμολογικὴν ἑρμηνείαν τοῦ Καρολίδου, ὁ Ἄνθ. Παπαδόπουλος καὶ ὁ Ἐμμ. Κριαρᾶς. Ὁ πρῶτος γράφει:

«γάργαλος ἐπίθ. Σιν. Ἀπὸ τὸ ἀμάρτυρον οὐσ. γαργάλι, ὅπερ εἰς ἄλλα ἰδιώματα τῆς Ἑλληνικῆς σημαίνει ἔκφυμα σωματικὸν ἢ σκαῖρον τι σαρκίον. Διωγκωμένος: Γάργαλα ὀμμάτα. γαργαλώνω Ἀμ. Κερ. Οἰν. ἀπὸ τὸ ἐπίθ. γάργαλος. Ἔχω διεσταλμένους τοὺς ὀφθαλμούς, ἰδίως ἐπὶ ψυχορραγοῦντος ἢ τοῦ ἀπαγχονιζομένου: Ἐγαργάλωσεν τ' ὀμμάτα κ' ἐπεκεῖ ἐξῆβεν ἡ ψή ἀτ'»[50].

Ὁ Ἐμμ. Κριαρᾶς γράφει:

«γάργαλος, ἐπίθ., Τζάνε, Φύλλα ψυχῆς 491. Γιὰ τὴν ἐτυμ. βλ. Παπαδόπουλος Α., Λεξ. Ἐξογκωμένος, φουσκωμένος· (μεταφρ. ὑπερόπτης, ἀλαζόνας (βλ. ΙΛ): Τοὺς βασιλεῖς τοὺς ἄρχοντας, τυράννους καὶ γαργάλους καὶ μεγιστάνους ἄπονους καὶ ἀφέντες πλούσιους ἄλλους ὅ.π.»[51].

Καὶ ὁ Ἡσύχιος: γάργαλα = πλῆθος, πολλά[52].

Ἐκ θέματος γαργαλ- ὑπάρχουν πολλὰ ἐπώνυμα, ποὺ συναντῶμεν εἰς τοὺς τηλεφωνικοὺς καταλόγους καὶ ἀλλαχοῦ π.χ. Γα, γάλας, Γαργάλης, Γαργαλιὸς κλπ.[53] Καὶ ἐπώνυμα Γάργαλος ἀναφέρονται εἰς Ἀθήνας[54], εἰς Μύκονον[55], εἰς Ψαρά[56]. Καὶ τὸ Γαργαλιός, ποὺ ἀναφέρει εἰς τὸ Λεξικόν του ὁ Λ. Ζώης, ἴσως προῆλθεν ἐκ τοῦ Γάργαλος ἢ Γαργάλος κατὰ τὰ Ματθαῖος - Μαθιός, Κορωναῖος - Κορωνιὸς κ.ἄ. Ἐπίθετον ὅμως ἐκ θέματος γαργαλ- μόνον τὸ γάργαλος μαρτυρεῖται. Κατ' ἀρχὰς λοιπὸν ἀπεδόθη ὡς παρωνύμιον τὸ Γάργαλος εἰς κάποιον, ποὺ εἶχε τὴν ὑπὸ τοῦ ἐπιθέτου τούτου σημαινομένην κυριολεκτικῶς (σωματικὸν γνώρισμα) ἢ μεταφορικῶς (ἦθος) ἰδιότητα. Τὸ παρώνυμον αὐτὸ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἐμονιμοποιήθη, καὶ τέλος μὲ τὴν συχνὴν καὶ μακρὰν χρῆσιν ἐξετόπισε καὶ ἀντικατέστησεν εἰς τοὺς ἀπογόνους τὸ ἐπώνυμον, ἠμπορεῖ δὲ αὐτοὶ νὰ μὴν εἶχον τὸ χαρακτηριστικὸν ἐκεῖνο γνώρισμα τοῦ προγόνου των. Εἰς τοὺς Γαργαλιάνους π.χ. ἔχομεν ἀνάλογα ἐπώνυμα ἢ παρώνυμα: Κοντός, Μακρῆς, Μπάκας, Μπλατσάρας, Μπουλοῦκος, Παχύς, Χειλᾶς καὶ Κάργας, Μύτος, Ὑπερηφάνης κλπ. Κατὰ τὸ Γαργαλιᾶνος σχηματίζονται πολλὰ ὀνόματα, π.χ. Πέτρος - Πετριᾶνος, Χρῆστος - Χρηστιᾶνος κλπ.[57]. Ἄλλα πάλιν σχηματίζονται μὲ κατάληξιν - ᾶνος καὶ μὲ τὴν ἰδίαν σημασίαν, π.χ. Κατσῆς - Κατσᾶνος, Κρασᾶς - Κρασᾶνος κλπ.

Σήμερον ἐπώνυμα Γαργαλιᾶνος ὑπάρχουν εἰς ὀλίγας πόλεις καὶ χωρία. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν προέρχονται ἀπὸ πρόγονον Γαργαλιανιώτην ξενιτευθέντα, ὡς ἐξηκριβώσαμεν διὰ προσωπικῆς ἐπαφῆς ἢ δι' ἀλληλογραφίας. Ἐπώνυμα σχηματιζόμενα δι' ἀναλόγου σχηματισμοῦ, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς πρώτης πατρίδος μὲ προσθήκην ἑνὸς τελικοῦ -ς, ὑπάρχουν καὶ εἰς τοὺς Γαργαλιάνους, π.χ. Ἀνδρώνης, Καλιάνης, Καντήλας, Κουτήφαρης, Μπαλαούρας, Στούπας, Τσιρίγος, Χρυσούλης κ.ἄ.

Ὑπάρχουν μερικὰ τοπωνύμια, διὰ τὰ ὁποῖα ἔχει προταθῆ καὶ δεύτερον ἔτυμον. Θὰ κάμωμεν τοῦτο καὶ διὰ τὸ Γαργαλιᾶνοι ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως. Θὰ ἐπανέλθωμεν λοιπὸν εἰς τὸ θέμα.

SUMMARY

ETYMOLOGY OF THE NAME ΓΑΡΓΑΛΙΑΝΟΙ

Gargagliani is a town in Messenia. The original, and still commonly used form of the name is «τοῦ Γαργαλιάνου» which means Gargaliano's place. The plural form οἱ Γαργαλιᾶνοι came much later and it first appeared during the 1821 Revolution.

A first explanation of the name then is that someone called Γαργαλιᾶνος owned land in this place or lived there (Γαργαλιᾶνος is the son of Γάργαλος. Γάργαλος, as an adjective means one with a bloated body and, metaphorically, a haughty man. It seems that somebody with these characteristics was given this nickname, which, with the passing of time, prevailed over the surname and finally replaced it to become, for one of his descendants, Γαργαλιᾶνος).

However there is another explanation for the origin of the name of this town; it is necessary for us then to come back to this subject.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1) *Δ. Βαγιακάκου,* Ἡ ἐτυμολογία τοῦ τοπωνυμίου Γαργαλιᾶνοι, «Πελοποννησιακὰ» ΙΕ' (1982-1984), 75-100.

2) Στίχος δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Βλ. *Μ. Οἰκονόμου,* Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, ἐν Ἀθήναις 1873, σ. 49. - *Σ. Λυριτζῆ,* Ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Πρωτοσυγκέλλου τῶν Γαργαλιάνων, «ΔΙΕΕ» ΚΑ' (1978) 74.

3) *Σπ. Λάμπρου,* Αἱ κατὰ γενικὴν τοπωνυμίαι, «Ν. Ἑλληνομνήμων» 17 (1923), 80.

4) *Γ. Ντόκου,* Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία κατὰ τὴν περίοδον τῆς Β' Ἑνετοκρατίας. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα ἐκ τῶν Ἀρχείων τῆς Ἑνετίας, «Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher» 21 (1976), 133. - Βλ. *Σ. Ἀθανασιάδη,* Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Χριστιανουπόλεως (Archivio Grimani), «Τριφυλιακὴ Ἑστία» 36 (1980), 480. - *Δ. Βαγιακάκου,* ἔνθ' ἀν., σσ. 77-78.

5) Βλ. *Σ. Λυριτζῆ,* Οἱ Γαργαλιᾶνοι ἕδρα Γενικοῦ Φροντιστοῦ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1825, «Ἰθώμη» 21/22(1938), Καλαμάτα, σ. 32.

6) *Σ. Ἀθανασιάδου,* Οἱ Γαργαλιανιῶται ζητοῦν ἀγροτικὸν δάνειον, ἐφημ. Ἀθηνῶν «Μεσσηνιακὴ Ἀναγέννησις», ἀρ. φ. 230/30-11-1967, σ. 4.

7) *Κ. Σάθα,* Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς, Ἀθήνησι 1869, σ. 504 σημ. 2. - Βλ. καὶ *Σ. Λυριτζῆ,* Ἡ Μπενάκαινα εἰς Γαργαλιάνους, «Ἀρχεῖον», 29/1957, Καλαμάτα, Ἀνάτυπον σ. 5.

8) *Τ. Γριτσοπούλου,* Μία ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοσύγκελλον Ἀνδριανόπουλον, «Πελοποννησιακὰ»

Γ'-Δ' (1958-1959) 405. - Βλ. καὶ *Σ. Λυριτζῆ*, Οἱ ἐκ Γαργαλιάνων ἀδελφοὶ Ἀνδιανόπουλοι Ἄνθιμος καὶ Ἰωάννης, «Πελοποννησιακὰ» Η' (1971), 114 κ.ἑξ.

9) *Δ. Βαγιακάκου*, ἔνθ' ἀν., σ. 79.

10) *Σπ. Λάμπρου*, Ἀπογραφὴ τοῦ νομοῦ Μεθώνης ἐπὶ Βενετῶν, συνταχθεῖσα ἐν ἔτει 1689, «ΔΙΕΕ» Β' (1885), 704.

11) *Δ. Βαγιακάκου*, ἔνθ' ἀν., σ. 76.

12) Βλ. καὶ *Σ. Λυριτζῆ*, ὁ Pouqueville εἰς τὴν θάλασσαν τῶν Γαργαλιάνων, «Ἰθώμη» 24 (1978), Καλαμάτα, σ. 20. - *Τοῦ αὐτοῦ*, Ὁ Pouqueville εἰς τοὺς Γαργαλιάνους, «Ἰθώμη» 25(1979), Καλαμάτα, σ. 39.

13) Βλ. *Σ. Λυριτζῆ*, Ὁ Σανταρόζα εἰς τοὺς Γαργαλιάνους, ἐφ. «Ἑστία», ἀρ. φ. 31021-31023/7-9 Νοεμβρ. 1984, σ. 1.

14) Ἀπέφυγον τὰς λεπτομερεῖς παραπομπὰς εἰς ἔργα, σελίδας καὶ ἐπιγραφὰς χαρτῶν· νομίζω, ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο ἀπαραίτητον.

15) *Σπ. Λάμπρου*, Ἀπογραφή..., σσ. 702, 704.

16) F.C.H.L. *Pouqueville*, Voyage de la Grèce, Β' ἔκδ. τ. VI, Paris 1827, σσ. 19,20. - *D. Georgacas - W. McDonald*, Place namens of southwest Peloponnesus, Mineapolis 1967, 8576, 3905, 5232.

17) *Ἀ. Λιγνοῦ*, Ἀρχεῖα Λαζάρου καὶ Γεωργίου Κουντουριώτου, τ. Δ', ἐν Πειραιεῖ 1926, σ. 262.

18) Αὐτόθι, σσ. 404-405.

19) *Ἀ. Φραντζῆ*, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1839, σ. 135 σημ. 2.

20) Αὐτόθι, τ. Δ', ἐν Ἀθήναις 1841, σ. 117.

21) Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἀριθ. 100-102.

22) *Γ. Βαλέτα*, Τερτσέτης, Ἀθῆναι 1953, σ. 209.

23) *Ἀ. Κουτσιλιέρη*, Πάτρη - Πάτραι, «Πλάτων» ΚΕ' (1973) 196 κ.ἑξ. *Δ. Γεωργακᾶ*, Πάτραι - Πάτρα, «Λεξικογραφικὸν Δελτίον», (1974) 223 κ.ἑξ., (1939), 83 κ.ἑξ. *Δ. Βαγιακάκου*, Πάτραι - Πάτρα, «Πελοποννησιακά». Η Γ' (1974) 223 κ.ἑξ.

24) Ἡ πληροφορία ἀπὸ τὸν *Σπ. Λὲ Βιάζη* εἰς «Σπαρτιατικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ 1908, σ. 508. — Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία (Πυρσοῦ) εἰς λ. Πατσίφικο.

25) *Δ. Βαγιακάκου*, ἔνθ' ἀν., σ. 100.

26) Ἐπὶ δύο θέσεων σημειοῦται καὶ ἡ ἀρχαία παραλιακὴ πόλις τῆς Δυτικῆς Μεσσηνίας Ἔρανα εἰς τὸν χάρτην τοῦ D'Anville (1762), εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν Πύλον (Pylus vel Erana) καὶ νοτίως τῆς Μεθώνης.

27) *Κ. Σάθα*, Μνημεῖα ἑλληνικῆς ἱστορίας, τ. 111, Παρίσιοι 1882 (βλ. χάρτην τοῦ Gastaldi εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τόμου). - *Ν. Βέη*, Ἡ Τρίπολις πρὸ τοῦ ΙΖ' ἰαῶνος. «Ἀθηνᾶ» ΙΗ' (1906)609.

28) *Bory de Saint - Vincent*, Expédition sciendifique de Morée, t. 1er, Paris 1836, σ. 170.

29) Relation du voyage de la commission scientifique de Morée... par J.B.G.M. Bory de Saint - Vincent, t.I, Paris - Strasbourg 1836, σ. 270.

30) *F. Aldenhoven*, Itineraire descriptif de l'Attique et du Peloponnèse, Athènes 1841, σ. 145 σημ. 1.

31) Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἔργου εἶναι ἀνώνυμος ἀλλὰ γνωστὸς ὡς Girolamo Albrizzi ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ χρηματοδότου του.

32) *René Puaux*, Grèce terre aimé des dieux, Paris MCMXXXII, σ. 85.

33) *Σ. Λυριτζῆ*, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Γαργαλιάνων, Μίμη Φερέτου «Μεσσηνιακὰ 1968», σ. 118. - Βλ. καὶ *τοῦ αὐτοῦ*, Γαργαλιᾶνοι, «Μεσσηνιακὰ Χρονικὰ» 8-9 (1963), Καλαμάτα, σ. 338. - *Τοῦ αὐτοῦ*, Ὁ ἀρχαῖος ποταμὸς τῆς Δυτικῆς Μεσσηνίας Σέλας, «Πλάτων» 34/35 (1983) 117.

34) *Σ. Λυριτζῆ*, Ἱστορία καὶ ἀρχαιολογία τῆς μεσσηνιακῆς νήσου Πρώτης, «Πλάτων» 25 (1973) 92.

35) René Puaux, ἔνθ' ἀν., σ. 86.

36) *Γ. Ντόκου*, ἔνθ' ἀν.

37) *A. Ortelii Antverpiani*, Thesaurus Georgraphicus, Antuerpiae M.D.XCVI. Οἱ Ἰταλοὶ τὰ εἰς -ος ἑλληνικὰ ὀνόματα μεταφέρουν εἰς τὴν γλῶσσαν των ἀποβάλλοντες τὸ τελικὸν -ς· δηλαδὴ ὁ Albrizzi ἰταλικὰ θὰ ἔγραφεν Iardano.

38) «Φιλιατρά», 52 (1970), 151 κ.ἑξ. - 38α) *Fr. Piacenza* Napolitano, L'Egeo redivivo o sia chorografia dell'Archipelago... Graecia, Morea e Peloponnese... In Modona 1688, σ. 8.

39) *Ν. Λυκούρεσι*, Περὶ Ἰαρδάνου, «Φιλιατρά», 54 (1970), 199.

40) *Δ. Βαγιακάκου,* Κυπαρισσίας ὀνοματολογικά, «Πελοποννησιακὰ - Παράρτημα», ΙΕ' (1982-1984), 273.

41) *G.L.F. Tafel* and *G.M. Thomas,* Urkunden zur älteren Handels - und Staatsgeschichte der Republic Venedig, 111 Theil (1252-1299), Amsterdam 1964, σσ. 195 σημ. 2, 205 σημ. 4.

42) *F.C.H.L. Pouqueville,* ἔνθ' ἀν., σ. 24.

43) *Σ. Λυριτζῆ,* Συμβολή..., σ. 118.

44) Δὲν ἀναφέρω γνώμας δημοσιευθείσας, ἀλλὰ μὴ πιθανάς.

45) *Δ. Γεωργακᾶ,* Συμβολὴ εἰς τὴν τοπωνυμικὴν ἔρευναν, «Ἀθηνᾶ» 48 (1938), 30.

46) *Δ. Γεωργακᾶ,* Περὶ τῶν τοπωνυμίων τῆς Μεσσηνίας, «Μεσσηνιακὸν ἔτος 1938», 30.

47) *Φ. Κομπορόζου,* Τὰ τοπωνύμια τῆς Μεσσηνίας, «Πελοποννησιακὴ Πρωτοχρονιὰ» Ζ' (1963), 342, καὶ «Μεσσηνιακὰ Γράμματα» Β' (1967), 363.

48. *Δ. Βαγιακάκου,* Ἡ ἐτυμολογία..., σ. 98.

49) *Δ. Βαγιακάκου,* αὐτόθι, σ. 100.

50) *Ἀνθ. Α. Παπαδοπούλου,* Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, ἐν Ἀθήναις 1958, εἰς τὴν λ.

51) *Ἐμμ. Κριαρᾶ,* Λεξικὸ τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς δημώδους γραμματείας (1100-1669), Θεσσαλονίκη 1975, σ. 229.

52) Ἡσύχιος, Recensuit M. Smid, vol. I, Ienae 1858, εἰς τὴν λ.

53) Τοιαῦτα ἐπώνυμα κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τῆς μαρτυρίας των βλ. εἰς *Δ. Βαγιακάκου,* Ἡ ἐτυμολογία... σσ. 89-90.

54) Τηλεφωνικὸς κατάλογος.

55) *Γ. Πετροπούλου,* Νοταρικαὶ πράξεις Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1663-1779, Ἀθῆναι 1960, σ. 703. - Βλ. *Δ. Βαγιακάκου,* Ἡ ἐτυμολογία..., σ. 89 σημ. 5.

56) Μεγάλη Ἐγκυκλοπαιδεία (Πυρσοῦ), εἰς τὴν λ. - *Κ. Νικοδήμου,* Ὑπόμνημα τῆς νήσου Ψαρῶν, τ. Β', Ἀθῆναι 1862, σ. 126 Γαργάλος, σ. 127 Γάργαλος.

57) *Δ. Βαγιακάκου,* Ἡ ἐτυμολογία.., σ. 98.